

Ceza Muhakemesinde Sanığın Meramını Anlatabilme Hakkının Unsurları*

*(Elements of the Accused's Right to Explaining View
in Criminal Procedure)*

Hakan KARAKEHYA**

Öz

Meramını anlatabilme hakkı, sanığın savunmasını etkin şekilde yapabilmesi bakımından ona tanınması zorunlu haklardan bir tanesidir. Bu hak en yalın haliyle sanığın yargılama makamı önünde kendini ifade edebilmesini garanti altına alır. Bu bağlamda sanığın muhakeme sürecini etkileyebilecek faaliyetlerde bulunmasını teminat altına almak suretiyle, sanığın bu süreçten tatminkar bir şekilde ayrılmasını sağlamaya da hizmet eder. Sanığın meramını anlatabilme hakkının bilgilendirilme, açıklamada bulunabilme ve açıklamalarının dikkate alınmasını isteme olmak üzere, üç temel unsuru bulunmaktadır. Çalışmada söz konusu hak, bu üç temel unsur üzerinden ele alınmış ve hakkın ceza muhakemesindeki yansımaları irdelenmiştir. Doktrindeki farklı görüşlerden ve yargı kararlarından faydalanılması suretiyle, görüşlerimizin neden sonuç ilişkisi içinde açıklanması ise çalışmada kullanılan temel yöntemi oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ceza muhakemesi hukuku, Sanık hakları, Meramını anlatabilme hakkı, Meramını anlatabilme ilkesi, Hukuki dinlenilme hakkı

---

* Geliş Tarihi:10. 11. 2015, Kabul Tarihi: 21. 12. 2015.

** Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı, Yunus Emre Kampüsü 26470 Eskişehir, hkarakehya@anadolu.edu.tr

Abstract

The right to explaining his view is one of the essential rights of the accused to do his defense effectively. This right in the purest form guarantees for accused to express himself in front of the court. In this context, by guaranteeing the activity possibilities of the accused in the process that could affect court, the right to explaining view provides that the accused can leave as being satisfied from the process. There are three elements of the right to explaining view as right to be informed, right to explanation and right to requesting the consideration of explanations by the court. In this study right to explaining view will be analyzed by considering the elements of this right. The basic method used in the study is constituting our ideas in cause and effect relationship by benefiting from different views of the doctrine and judicial decisions.

Keywords: Criminal procedure law, Rights of accused, Right to explaining the ideas, Principle of fair hearing, Right to fair hearing

GİRİŞ

Modern ceza muhakemesinde, muhakeme sürecinde sanığa tanınması gerekli haklardan birisi de meramını anlatabilme hakkıdır. Bu hak, en yalın haliyle sanığın yargılama makamı önünde kendini ifade edebilmesini teminat altına alır. Bu bağlamda etkin bir savunmaya imkan tanınması dolayısıyla, sanık hakları arasında önemli bir yere sahiptir. Söz konusu hakkın bilgilendirilme, açıklamada bulunabilme ve açıklamalarının dikkate alınmasını isteme olmak üzere, üç temel unsuru bulunmaktadır.

Meramını anlatabilme gereklerinin sanığa tanınması, muhakemede onun adalet duygularının tatmin olmasına da imkan sağlar. Nitekim kendilerini gerektiği gibi ifade edememiş ya da söyledikleri dikkate alınmamış bireylerin, gerçekleştirilen muhakemeden tatminkar bir şekilde ayrılması zordur. Bu durumu göre kamuoyunun da çoğu kez muhakemenin adil olduğuna inancı sağlanamayacaktır. Bu bağlamda verilen hüküm ne olursa olsun meramını anlatabilme hakkının gereklerinin muhakemede hayat bulması, yargısal faaliyetin sanık ve kamuoyu nezdindeki güvenilirliğini de arttıracaktır.

Biz bu çalışmamızda meramını anlatabilme hakkına ilişkin esasları inceleme konusu yapacağız. Hakkın hukuki dayanakları, kavramsal çerçevesi ve unsurları çalışma kapsamında ele alacağımız temel başlıklar olacaktır. Doktrindeki görüşlerden faydalanmak suretiyle, konuya ilişkin görüşlerimizin neden-sonuç ilişkisi içinde ortaya konulması ise temel çalışma yöntemimizi oluşturmaktadır.

1. CEZA MUHAKEMESİ AÇISINDAN MERAMINI ANLATABİLME HAKKININ HUKUKİ DAYANAKLARI

Meramını anlatabilme hakkı, adil yargılanma hakkının bir gereği ve bu hak kapsamında yer alan alt haklardan bir tanesidir. Dolayısıyla uluslararası alanda adil yargılanma hakkını güvence altına alan tüm uluslararası belgeler ve anlaşmalar, aynı zamanda meramını anlatabilme hakkını da teminat altına almaktadır. Bu bağlamda uluslararası anlaşma niteliğini haiz olmamakla birlikte önemli bir belge olan, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 10. maddesi, Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 14. maddesi, Avrupa İnsan hakları Sözleşmesinin 6. maddesi meramını anlatabilme hakkının uluslararası alandaki temel dayanaklarıdır.

Hukukumuzda ise Anayasanın 2. maddesindeki hukuk devleti ilkesi meramını anlatabilme hakkının önemli ulusal dayanaklarından biridir. Nitekim ceza muhakemesi bağlamında isnat altında bulunan bireyin, uyuşmazlık konusu olaya ilişkin görüşlerini özgürce beyan edebilmesi, hukuk devleti ilkesinin gereklerindedir. Bunun dışında adil yargılanma hakkını güvenceye bağlayan Anayasanın 36. maddesi de meramını anlatabilme hakkının bir diğer anayasal dayanağıdır.

Ceza Muhakemesi Kanununda (CMK'da) da meramını anlatabilme hakkını dolaylı da olsa güvence altına alan birçok düzenlemeye rastlanmaktadır. CMK'nın ifade ve sorguya ilişkin 147. maddesi, yine duruşmanın akışını ve duruşmada sanığın sorgusunu hükme bağlayan 191. maddesi, delillerin tartışılmasını düzenleyen 215. ve 216. maddeleri meramını anlatabilme ilkesinin CMK'daki başlıca yansımalarını oluşturmaktadır. Bu temel düzenlemeler dışında hakkın ceza muhakemesi hukukumuzdaki diğer yansımalarına ilişkin düzenlemeler de aşağıdaki daha ayrıntılı açıklar sırasında ele alınacaktır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Ceza muhakemesi bağlamında meramını anlatabilme hakkı, bireyin, karşı tarafın uyuşmazlık ve deliller hakkındaki görüşlerinden ve dosyadan haberdar olup, kendi görüşlerini yargılama makamı önünde adil bir şekilde açıklayabilme ve bu açıklamalarının dikkate alınmasını istemeye ilişkin hakkıdır. Hak, adil yargılanma hakkı bağlamında özellikle sanık açısından büyük önem arzeder. Ancak sadece onun bakımından geçerli değildir. Katılan, malen sorumlu, malı müsadereye tabi olabilecek kimse gibi diğer muhakeme sùjeleri bakımından da bu hak geçerlidir. Çünkü bu kimseler de kendilerine ilişkin kısımları bakımından uyuşmazlık konusu olaya ilişkin görüşlerini yargılama makamı önünde ifade edebilmelidirler. Ancak bu çalışmada meramını anlatabilme ilkesi, adil yargılanma hakkı bağlamında sanık odaklı olarak bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Meramını anlatabilme hakkının genel olarak üç temel unsuru bulunmaktadır. Bunlar;

- ▶ Bilgilendirilme
- ▶ Açıklamada Bulunabilme
- ▶ Açıklamalarının Dikkate Alınmasını İsteme'dir.¹

Bu üç unsur olmaksızın meramını anlatabilme hakkının bireyler bakımından tam anlamıyla gerçekleşmesi söz konusu olmaz. Söz konusu üç unsur aynı zamanda birbiriyle de yakından ilişkilidir. Birinin eksikliği diğerinin etkinliğini de otomatikman etkileyebilmektedir. Örneğin isnatlar ve deliller konusunda iyi bilgilendirilmemiş bir sanığın etkin açıklamalarda bulunabilmesi çok zordur. Aynı şekilde sanığın açıklamaları göz ardı ediliyor ve dikkate alınmıyorsa, açıklamada bulunabilme hakkının sanığa tanınmasının bir anlamı kalmamaktadır. Bu bağlamda söz konusu üç unsurun bir arada sanık bakımından gerçekleştirilmesi gerekir ki; meramını anlatabilme hakkı sanığa layıkıyla kullanılmış olsun.

¹ Özkes, bu unsurları Almanca "rechtliches Gehör" terimin karşılığı olarak kullandığı "hukuki dinlenilme hakkı" kapsamında ele almaktadır. Bkz. Muhammet ÖZEKES, **Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı**, Yetkin Yayınları, Ankara 2003, s.86 vd.

Meramını anlatabilme hakkının üç unsuru, aşağıda ayrı ayrı başlıklar halinde ele alınacaktır.

3. BİLGİLENDİRİLME

Meramını anlatabilme hakkının ilk gereği sanığın bilgilendirilmesine ilişkindir. Bilgilendirilme kapsamında; sanığın isnattan haberdar edilmesi, soruşturma ve dava dosyasını görme imkanına sahip olması, Türkçeyi etkin olarak kullanamıyorsa bilgilere ulaşırken tercüman yardımından faydalanabilmesi, delillerin içeriğini, karşı tarafın bunlara ilişkin görüşlerini ve muhakemede verilen kararları öğrenebilmesi ve son olarak sürpriz bir kararla karşılaşmaması gereklidir. Aşağıda bunlar ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

► **İsnattan haberdar edilmelidir (CMK m.176/4, CMK m.90/4, CMK m.191/2/b).**

Bilgilendirilme unsuru, ceza muhakemesi bağlamında öncelikle kişinin neyle suçlandığından haberdar edilmesini ifade eder. Kaldı ki, neyle suçlandığını bilmeyen kişi buna karşı bir savunmada bulunamayacak, meramını gerektiğince anlatamayacaktır.² Yakalanan kişiye haklarının ve suçlamanın niteliğinin bildirilmesine dair CMK m.90, ifade ve sorgudan önce kişiye isnadın anlatılmasına ya da iddianamenin okunmasına dair CMK m.147 ve m.191 hükümleri hep şüpheli ve sanığın suçlama hakkında bilgilendirilmesini teminat altına almaya yönelik düzenlemelerdir. Nitekim isnadın tür ve nedeni hakkında mümkün olduğunca erken haberdar olma hakkı, şüpheli veya sanığın şaşkınlık ve gafil avlanmaktan korunmasına hizmet etmektedir.³ Bu noktada özellikle yargılamadan önce isnattan bilgilendirilmenin makul bir zaman önce yapılması zorunludur. Aksi takdirde sanık savunmasını tam hazırlayamayacak ve meramını istediği şekilde yargılama makamı önünde aktaramayacaktır. CMK'nın 176. maddesinde bu hak sanık bakımından garanti altına

² Hans-Meyer LADEWIG, "Adil Yargılanma Hakkı-II", **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku**, Çev. Hakan Hakeri, Seçkin Yayınevi, Ankara 2004, s.95

³ Kai AMBOS, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Yargılama Hakları-Silahların Eşitliği, Çelişmeli Önsoruşturma ve AİHS m.6-", **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku**, Çev. Yener Ünver, Seçkin Yayınevi, Ankara 2004, s.28

alınmıştır. Bu maddenin birinci fıkrasına göre, *iddianame çağrı kağıdı ile birlikte sanığa tebliğ olunur*. Dolayısıyla mahkeme iddianameyi kabul edip duruşma gününü belirledikten sonra (CMK. m.175/2) sanığa iddianamenin bir suretini tebliğ etmelidir.⁴ Ayrıca CMK'nın 174. maddesinde iddianamenin iadesi kurumu da kabul edilerek, soruşturmanın eksiksiz yapılması ve isnadın, yargılama sırasında değil, soruşturmanın sonunda somutlaşmasının sağlanması amaçlanmıştır. Böylelikle sanığın, kendini hangi isnada karşı savunmak durumunda olduğunu, iddianame kendisine ulaştığı anda öğrenmesi hedeflenmiştir.⁵ Buradaki sözü geçen bir haftalık süre, sanığa verilmesi gereken en az süredir. Eğer iddialar fazla sayıda ve dava dosyası kabarık ise isnadın sanığa bildirilmesi ile duruşma günü arasında çok daha uzun bir süre olması gerekir. Bu bağlamda AİHM müdafinin kendisinin bizzat fotokopi çekmek zorunda olduğu 17.000 sayfalık doküman bakımından savunmayı hazırlamak için tanınan iki haftalık süreyi Öcalan / Türkiye kararında yetersiz bulmuş ve ihlal kararı vermiştir.⁶

► **Dosyayı inceleyebilmelidir (Kalem Yön. m.137; m.165 – Öcalan/Türkiye Kararı).**

Bunun yanında bilgilendirilme unsurunun gerçek anlamda gerçekleşebilmesi için sanığın soruşturma ve dava dosyalarını da görme imkanına sahip olması gerekir. Şüpheli ve sanığın dosya inceleme yetkisine ilişkin bir düzenleme CMK'da yer almamaktadır. Ancak Kalem Yönetmeliğinin 137. ve 165. maddelerinde, hem şüpheli hem de sanık bakımından bu hak ayrı ayrı güvenceye bağlanmıştır. Nitekim savunmayı hazırlayabilmek için gerekli kolaylıklara sahip olma hakkı, ancak sanığın araştırmaların sonucu hakkında bilgilendirilmesi durumunda garanti edilmiş olabilir. Bu ise büyük ölçüde, dosyayı

⁴ Tutuklu olmayan sanığa tebliğ olunacak çağrı kağıdına mazereti olmaksızın gelmediği takdirde zorla getirileceği yazılır. Sanıktan duruşmada kendisini savunmak için bir istemde bulunup bulunmayacağı ve bulunacaksa bunun neden ibaret olduğunu bildirmesi istenir. Müdafinin de sanıkla birlikte davet olunur (CMK. m.176).

⁵ Metin FEYZİOĞLU, "5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Hakkında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler," **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S. 62, Ocak/Şubat 2006, s.38 vd.

⁶ **AMBOS**, s.33

inceleyebilmekle mümkündür.⁷ Silahların eşitliği ilkesinin de önemli bir gereği olan dosyayı inceleme hakkı, özellikle duruşma bakımından sanığa tanınması gerekliliği tartışmasız bir hakktır.⁸ Bu itibarla şüpheliye en geç iddianamenin kabulüyle birlikte dosyadaki belgeleri inceleme yetkisi tanınmalıdır.⁹

Sanığın dosyayı incelenmesinin, onun dosyaya ve dolayısıyla davaya zarar verebileceği, vs. gibi nedenlerle engellenebileceği ileri sürülmektedir. Ancak teknolojinin ve fotokopi imkanlarının bu derece geliştiği bir çağda bu gerekçenin yeterli olmadığı ortadadır.¹⁰ Her ne kadar, çok geniş kapsamlı dosyaların bu şekilde çoğaltılması önemli bir masraf ve iş gücü gerektirse de, hukuk devletinde, bu tür zorluklara rağmen söz konusu imkanların bireylere tanınması gerekir kanaatindeyiz. Nitekim *devlet olmak zor ve pahalı bir iş; hukuk devleti olmak ise, çok daha zor ve daha pahalı bir iştir.*¹¹

Bu bağlamda AİHM'nin Öcalan / Türkiye kararında vardığı sonuç çok önemlidir: Bu davada şüpheli, müdafii olmasına rağmen, soruş-

⁷ Cumhur ŞAHİN, "Sanığın Dosyasını Hazırlamak İçin Gerekli Zamana ve Kolaylıklara Sahip Olma Hakkı", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2004/1-2, s.279

⁸ Ancak özellikle soruşturma evresi bakımından dosyayı inceleme hakkının ne zamana kadar geriye yürüyeceği AİHS organları tarafından şu ana kadar tam olarak tespit edilmemiştir. **AMBOS**, s.30

Buna rağmen Esser ve Ambos gibi yazarlarca bu hakkın soruşturma evresini de kapsar şekilde ele alınması gerekliliği kabul edilmektedir. Özellikle müdafii olmayan sanığın soruşturma dosyasını inceleyememesi, bu bağlamda haksızlığa neden olabilecektir. Ayrıca özellikle devletçe atanmış müdafinin söz konusu olduğu hallerde, müdafi ile şüpheli arasında tam bir güven ilişkisi olmazsa, müdafi dosya inceleme yetkisini kullanmaz ve şüpheliyi dosya hakkında bilgilendirmezse, şüpheli bakımından önemli bir dezavantajın doğacağı aşikardır. Robert ESSER, **Auf dem Weg zu einem europäischen Strafverfahrenrecht**, De Gruyter Rechtswissenschaften Verlags, Berlin 2002, s.425; **AMBOS**, s.31

⁹ **LADEWIG**, s.96

¹⁰ Friedrich-Christian SCHROEDER, "Ceza Muhakemesinde Fair Trial İlkesi", **Ceza Muhakemesi Hukukunda Fair Trial**, İstanbul Barosu Yayını, İstanbul 1999, s.62

¹¹ Bu sözler, kendisinden 2002-2003 öğretim yılında "Uluslararası Ceza Mahkemesi" doktora dersini aldığımız sırada, başka bir yerde tutuklu veya mahkum bulunan sanığın, duruşmada hazır bulunma hakkına ilişkin olarak Doç Dr. Metin Feyzioğlu tarafından ifade edilmiştir. Her hangi bir yerde yazılı olarak rastlamadığımız, ancak kendimize maletmekten de kaçındığımız için bu açıklamayı yapma gereği hissettik.

turma dosyasını bizzat görmek istemiş, ancak bu talep kabul edilmemiştir. Özellikle başvuruda bulunanın yönetici kişiliğini dikkate alan mahkeme, müdafii olmasına rağmen, onun savunmanın bakış açısını ve dayanak noktalarını bilmeye en ehil kişi olduğuna (best able) ve bu nedenle dosyayı incelemesi gerektiğine karar vermiştir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, Öcalan'ın bir avukatı olması ve ona dosyanın açılmasına rağmen, Öcalan'a bizzat dosyanın gösterilmemesinin adil yargılanma hakkının ihlali olduğuna karar verilmesidir.¹²

► **Bilgilere ulaşırken gerekliyse tercüman yardımından faydalanabilmelidir.**

Şüpheli/sanığın özellikle yargılama dilini etkin olarak kullanmadığı hallerde CMK'nın 202. maddesinde, duruşma sırasında meramını anlatacak derecede Türkçe bilmeyen sanığa bir tercüman atanması düzenlenmiş; duruşma sırasında iddia ve savunmaya ilişkin esaslı noktaların tercüme edilmesi gerekliliği hükme bağlanmıştır (CMK. m.202/1).¹³ Aynı şekilde engelli sanık bakımından, iddia ve savunmaya ilişkin esaslı noktaların, onun anlayabileceği şekilde anlatılması öngörülmüştür (CMK. m.202/2). Aynı maddenin 3. fıkrasında ise soruşturma evresinde dinlenen şüpheli hakkında da bu hükümlerin uygulanacağı kabul edilmiştir. Ancak özellikle soruşturma sırasında hiç dinlenilmemiş şüpheliye, iddianamenin çevrilerek tebliğ edileceği yahut da iddianamenin çevrilmesi için kendisine bir tercüman atanacağına ilişkin bir hüküm kanunda yer almamaktadır. Bu bağlamda yabancı veya engelli sanığa iddianame Türkçe olarak tebliğ edilecek, bunun çevrilmesi için de herhangi bir tercüman görevlendirilmeyecektir. Bu durumun yabancı veya engelli sanık açısından savunma hakkını önemli ölçüde kısıtlayacağı aşıkardır. Özellikle yabancı veya engelli şüphelinin soruşturma boyunca hiç dinlenmediği

¹² Öcalan / Türkiye; Başvuru no: 46221/99 Karar tarihi: 12.03.2003 Kararın Türkçe çevirisine <http://ihami.anadolu.edu.tr/> adresinden ulaşılabilir.

¹³ Maddenin ilk fıkrasında "meramını anlatabilecek ölçüde" ibaresi kullanılarak, hüküm sadece Türkçe bilmeyenler için değil, yeterli derecede Türkçe bilmeyen herkes için geçerli hale getirilerek AİHM içtihatları ile uyum sağlanmıştır. Cumhuriyet ŞAHİN, **Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi**, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2005, s.582

hallerde, duruşmaya kadar tercüman yardımından faydalanamayacağı ve bu bağlamda isnadı da çoğu kez ancak duruşmada öğrenebileceği sonucu ortaya çıkmaktadır ki, bu da adil yargılanma hakkının ihlali sonucunu doğurur.

► **Delillerin içeriğini, karşı tarafın bunlara ilişkin görüşlerini ve muhakemede verilen kararları öğrenebilmelidir (CMK m.193, m.35)**

Aleyhine ve lehine olan delilleri, iddia makamının bu delillere ilişkin görüşlerini bilmeyen sanığın meramını tam olarak anlatması söz konusu olamayacaktır. Bu nedenle çelişmeli muhakeme ve silahların eşitliği ilkelerinin de bir yansıması olan söz konusu husus,¹⁴ sanık bakımından teminat altına alınmış olmalıdır. Sanığın duruşmada bulunmasını teminat altına alan CMK m.193 hükmü ve dosya inceleyebilmesine ilişkin kalem yönetmeliğinin m.137 ve m.165 hükümleri, delillerin içeriğini ve karşı tarafın bunlara ilişkin görüşlerini öğrenebilme bakımından sanığı güvenceye bağlayan düzenlemelerdir.¹⁵

Sanığın meramını anlatabilme hakkını etkin olarak kullanabilmesi için muhakemede verilen kararlardan da haberdar edilmesi gerekir. CMK m.35’de verilen yargılama makamı kararlarının ilgililere bildirilmesi düzenlemeye bağlanmıştır. Buna göre; *“İlgili tarafın yüzüne karşı verilen karar kendisine açıklanır ve isterse kararın bir örneği de verilir. Koruma tedbirlerine ilişkin olanlar hariç, aleyhine kanun yoluna başvurulabilecek hâkim veya mahkeme kararları, hazır bulunamayan ilgilisi-*

¹⁴ “Çelişmeli yargılama, tarafların, diğer tarafça sunulan delil veya dosyada yer alan mütalaalar hakkında, bilgi sahi olma ve bunlar hakkında yorum yapma imkanına sahip olması demektir.” Ruiz-Mateos / İspanya, Sibel İNCEOĞLU, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı**, Beta Yayınevi, İstanbul 2002, s.242

¹⁵ Türkiye’ye ilişkin olarak Göç kararında AİHM, çelişmeli muhakeme ilkesi bakımından Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının Yargıtay’daki rolünü ele almıştır. Buna göre Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının görevi temyiz taleplerinin esası hakkında mütalaada bulunmak ve bu şekilde verilecek karara etki etmeye çalışmaktır. Söz konusu mütalaanın niteliği dikkate alındığında, sanığa bu mütalaaya yazılı cevap verme hakkının tanınmamasının çelişmeli yargılanma hakkının ihlali sonucunu doğuracağına hükmedilmiştir. Göç / Türkiye; Başvuru no: 36590/97 Karar tarihi: 09.11.2000

ne tebliğ olunur. İlgili taraf serbest olmayan bir kişi veya tutuklu ise tebliğ edilen karar, kendisine okunup anlatılır.”

► **Sürpriz kararlar karşışlaşmamalıdır. Fiili veya hukuki isnat değiştiğinde bundan haberdar edilmelidir (CMK m.225, m.226).**

Kovuşturmaya geçilmeden önce isnat edilen ve sanığa tebliğ edilen iddianamede yer alan fiillerin veya bu fiillere ilişkin hukuki nitelermelerin sonradan duruşma devresinde değişiklik göstermesi mümkündür. Nitekim mahkeme fiilin hukuki nitelmesi konusunda savcıdan farklı bir düşünceye sahip olabilecek veya duruşmada ortaya konulan delillere bağlı olarak uyuşmazlık konusu fiilin, cezaya etki eder şekilde iddianamede belirtilenden farklı şekilde gerçekleştiği sonucuna varılabilecektir. Bu tür durumlarda savunma tarafının, haberdar olduğu isnada bağlı olarak yapacağı savunma çoğu kez anlamsız kalacaktır. Bu itibarla cezaya etki eden bu tür değişikliklerin savunmaya bildirilmesi ve savunma tarafının bu yeni durum uyarınca yeni bir savunma hazırlamasının mümkün kılınması adil yargılamanın önemli bir gereğidir.¹⁶ Bu durum aynı zamanda sürpriz kararlar karşışlaşma yasağı kapsamındaadır.

AİHS organlarının içtihatlarına bakıldığı zaman, bu konunun geniş bir bakış açısıyla ele alındığı görülmektedir. şöyle ki; isnat edilen fiilde sonradan değişiklik meydana gelmesi halinde, aynı türden olup, önem arzetmeyen diğer suçlara ilişkin olarak, sanığa haber verilmeksizin mahkumiyet kararı verilmesinin adil yargılamaya zarar vermeyecektir.¹⁷ Ancak özellikle ceza bakımından önem arzeden her türlü isnad değişikliğinin sanığa bildirilmesi zorunluluktur.

CMK'nın 226. maddesinde duruşma sırasında suçun niteliğinin değişmesi halinde ne şekilde hareket edileceği hükme bağlanmıştır. Buna göre; suçun iddianamede belirtilen hukuki niteliği değişirse, bu değişiklikten sanık haberdar edilir ve yeni duruma göre savunmasını yapabilmesine imkan tanınır (CMK. m.226/1).¹⁸ Aksi takdirde ancak

¹⁶ LADEWIG, s.95

¹⁷ SCHROEDER, s.56

¹⁸ Nurullah KUNTER-Feridun YENİSEY-Ayşe NUHOğLU, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 14. Bası, Arıkan Yayınevi, İstanbul 2006, s.1226

iddianamedeki nitelendirmeye göre karar verilebilir.¹⁹ Ek müdafaa veya ek savunma denilen bu tür durumlarda çoğu zaman sanığın yeni duruma göre müdafaasını hazırlayabilmesi için zamana ihtiyacı olur. Bu nedenle talep üzerine, ek savunma hazırlaması için sanığa süre ve duruşmaya da ara verilir.²⁰

Yargıtay'ın yerleşik içtihatlarına göre, fiilin hukuki nitelendirmesinin, birbirine dönüşme imkanı bulunan suçların birinden diğerine dönüşmesi halinde ek savunma hakkının verilmesi gereklidir.²¹ Aynı şekilde fiilin hukuki nitelendirmesinin, suçun basit şeklinden nitelikli hallerinden birine dönüşmesi halinde de sanığa ek savunma hakkı verilmeksizin hükmün kurulması savunma hakkının kısıtlanması sonucunu doğuracaktır.²²

Kanun suçun niteliğinde ortaya çıkan değişikliğin sanığın lehine veya aleyhine olması bakımında bir ayırım yapmamıştır. Bu itibarla suç niteliğinde ortaya çıkan değişiklik sanığın lehine olsa bile, sanığa ek savunma hakkı verilmesi gereklidir. Nitekim bu husus madde gerekçesinde de belirtilmiştir.²³ Ancak bazı yazarlarca, fiilin hukuki nitelemesinin sanığın lehine olarak değişmesi halinde, sanığın ek sa-

¹⁹ Nevzat TOROSLU-Metin FEYZİOĞLU, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Savaş Yayınevi, Ankara 2015, s.304

²⁰ Nur CENTEL-Hamide ZAFER, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul 2012, s.659

²¹ Sanığın iddianamede açıklanan ve C. Savcısınca zorla ırza geçmeye kalkışmak şeklinde nitelendirilen tek eylemine ilişkin olarak gerekli soruşturmaları yaptıktan ve değişen suç vasfı nedeniyle ek savunmasını da aldıktan sonra, dosya içeriğine ve soruşturma sonuçlarına uygun şekilde zorla kız kaçırmaya eksik teşebbüs suçundan cezalandırılmasına karar verilen yerel mahkeme kararında yasaya aykırı bir yön bulunmadığından C. Başsavcılığının itirazının reddine karar verilmiştir. (CGK. 01.06.1987-197/335)

Sanık hakkında ırza tasaddiden dava açılmış, ağırlaşan vasfından dolayı ek savunma hakkı verilmeden ırza geçmeye eksik teşebbüsten mahkumiyet kararı verilmesi, bozmayı gerektirmiştir. (5. CD. 02.11.1989- 3519/5108) Erhan GÜNAY, **Ceza Davalarında Ek Savunma ve Savunma Hakkının Kısıtlanması**, Seçkin Yayınevi, Ankara 1999, s.23 vd, 42

²² Hakaret suçundan TCK'nın 482/2. maddesinden dava açıldığı halde, sanığa savunma hakkı verilmeksizin 482/3. maddeye göre hüküm kurulması bozmayı gerektirmiştir. (2. CD. 09.04.1987-3344/3678) GÜNAY, s.27

²³ Bkz. **ŞAHİN**, CMK Gazi Şerhi, s.713

vunması alınmaksızın da lehe olan nitelermeye uygun hüküm kurulması gerektiği ileri sürülmektedir.²⁴

Sanık hakkında açılan davada, isnat edilen fiilin nitelik değiştirilmesi halinde yukarıdaki gibi ek savunma hakkı verilmek suretiyle dava hükme bağlanabilecektir. Ancak sanığın iddianamede belirtilen fiilden daha başka bir fiil işlediği duruşma sırasında ortaya çıkarsa, bu durumda ek savunma hakkı verilmesi suretiyle hükmün kurulması mümkün değildir.²⁵ Nitekim CMK'nın 225. maddesinin 1. fıkrasında da belirtildiği üzere, *hüküm, ancak iddianamede unsurları gösterilen suçla ilişkin fiil ve fail hakkında verilir*. Duruşma sırasında yeni bir fiilin ortaya çıkması halinde, bu yeni fiile göre de hüküm kurulması durumunda, iddianamede belirtilen fiille, hükmün verildiği fiiller farklı olacaktır. Bu itibarla davasız yargılama olmaz ilkesinin doğal bir sonucu olarak, söz konusu fiile ilişkin iddianame düzenlenmez, bu fiil hakkında hüküm kurulması hukuka aykırı olacaktır. Ayrıca yukarıda belirttiğimiz üzere, kişi hakkında yapılan her yeni fiile ilişkin isnadın, sanığa yazılı olarak bildirilmesi adil yargılanma hakkının önemli bir gereğidir. Bu itibarla yeni ortaya çıkan fiil hakkında hüküm kurulabilmesi için, fiil hakkında dava açılması ve davanın açıldığı iddianamenin de sanığa bildirilmesi gereklidir.

Yargıtay'ın yerleşik içtihatlarına göre de, unsurları ve mahiyeti ayrı olan, yek diğerine dönüşmesi mümkün olmayan suçlarda ek savunma hakkı verilmesi suretiyle hüküm kurulması yerine, yeni

²⁴ Bkz. KUNTER-YENİSEY-NUHOĞLU, s.1227; aynı görüşü paylaşan Centel-Zafer, ek savunma hakkı verilmesine ilişkin bu hükmün sanığın lehine konulmuş olduğunu ve bu nedenle onun aleyhine sonuç doğuracak şekilde kullanılmasının yorum kurallarıyla bağdaşmayacağını ileri sürerek görüşlerini gerekçelendirmektedirler. CENTEL-ZAFER, s.659 vd.

²⁵ Bu konuda eski kanun ve yeni kanun arasında önemli farklar bulunmaktadır. CMUK'un 259. maddesinde, sanığın iddianamede belirtilen suçtan başka bir suç işlemiş olduğunun duruşma sırasında ortaya çıkması halinde, savcının talebi üzerine ve sanığın da muvafakat etmesiyle, bu sonradan ortaya çıkan suç hakkında da duruşması yapılmakta olan işle birlikte hüküm verilebiliyordu. Buna sözlü iddianame denilmekteydi. CMK ise bu sözlü iddianame usulüne tamamen son vermiştir. Bu bağlamda sonradan ortaya çıkan suç hakkında yeniden soruşturma yapılarak iddianame düzenlenecektir. Bu yenilik savunma hakkı açısından da son derece yerinde olmuştur. Veli Özer ÖZBEK, **CMK İzmir Şerhi-Yeni Ceza Muhakemesi Kanununun Anlamı**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2005, s.876 vd.

iddianame düzenlenmesi suretiyle dava açılmasının zorunluluğu kabul edilmiştir.²⁶

4. AÇIKLAMADA BULUNABİLME

Meramını anlatabilme hakkının ikinci gereği ise sanığın açıklamalarda bulunabilmesine ilişkindir. Bu bağlamda; duruşmaya katılma ve esas mahkemesi önünde sorgulanma imkanına sahip olmalı, deliller üzerindeki tartışmalara katılıp beyanda bulunabilmeli, kendini etkin şekilde ifade edemeyecekse ve dolayısıyla savunamayacaksa zorunlu olarak bir müdafii yardımından faydalandırılmalı, gerekliyse beyanda bulunurken tercüman hizmeti de kendisine sağlanmalıdır. Aşağıda bu unsurlar ayrıca ele alınıp incelenecektir.

► **Duruşmaya katılma ve esas mahkemesi önünde sorgulanma imkanına sahip olmalıdır (CMK m.193, m.191, m.196 – Zana/Türkiye Kararı)**

Sanığın meramını gerektiğince açıklayabilmesi, öncelikle hakkındaki duruşmaya katılma imkanının kendisine sağlanmış olması gerekir. Sanığın duruşmada bulunması kendisi açısından avantajlı bir durum olmakla birlikte, aynı zamanda bir yükümlülüktür.²⁷ Bu hak sanığın doğrudan doğruya savunmasını yapabilmesi açısından önem taşır.²⁸ Nitekim sonucunda özgürlüğünün kısıtlanmasının söz konusu olabileceği yargılamayı izlemekte sanığa ait önemli bir menfaat söz konusudur. Sanık duruşmada hazır bulunabildiği sürece davaya aktif olarak katılabilecek, gerektiğinde delil gösterecek, müdafii tavsiyelerde bulunacak veya gerektiğinde savunmasını bizzat kendisi yapacaktır.²⁹ Ayrıca sanığın duruşmada bulunması cezanın bireyselleştirilmesi ve takdiri hafifletici sebeplerin doğru bir şekilde uygulanabilmesi için sanığın kişiliğinin ortaya konulmasında da önemli bir rol oynayacaktır.³⁰

²⁶ GÜNAY, s.24

²⁷ Benzer şekilde bkz. KUNTER-YENİSEY-NUHOĞLU, s.462

²⁸ Serap KESKİN, **Temyiz Nedeni Olarak Hukuka Aykırılık**, Alfa Yayınları, İstanbul 1997, s.156

²⁹ İNCEOĞLU, s.249

³⁰ Sanığın duruşmada hazır bulunmasının iki açıdan büyük önemi vardır. Öncelikle hazır bulunan sanık savunma yapabilecek, hakkındaki isnatları çürütebilecektir.

AIHS organları, sanığın keyfi olarak duruşmada hazır bulunmasının engellenmesi halinde, adil yargılanma hakkının genel ilkeye aykırılık dolayısıyla ihlal edildiğine hükmetmektedirler. Ayrıca sanığın duruşmada hazır bulunabilmesi için uygun ortamın oluşturulması da taraf devletlerden yerine getirilmesi beklenen bir yükümlülüktür.³¹

CMK'da da sanığın duruşmada hazır bulunabilmesi hem bir hak hem de yükümlülük olarak düzenlenmiştir. Bu bağlamda sanık, muhakemenin yapılabilmesi için duruşmada hazır bulunması gereken kimselerdendir. CMK m.193'e göre; *kanunun ayırık tuttuğu haller saklı kalmak üzere, hazır bulunmayan sanık hakkında duruşma yapılmaz. Gelmemesinin geçerli nedeni olmayan sanığın zorla getirilmesine karar verilir.*

Sanığın duruşmada bulunması onun açısından ne kadar çok önem arzetsede de, mutlak olarak kabul edilmiş bir hak değildir. Bunun istisnaları söz konusu olabilir. Bunlar aşağıdaki başlıkta ayrıca ele alınıp incelenecektir.

Sanığın duruşmada hazır bulunması mutlak bir hak değildir. AIHS organlarının değişik kararlarında da konunun bu şekilde ele alındığı ve duruşmada hazır bulunma hakkına ilişkin bazı istisnaların makul karşılandığı görülmektedir. Örneğin sanığın duruşma düzenini bozması veya kimliği gizli tutulan tanığın dinlenmesi, tanığın korutulması kaygısı gibi özel durumların varlığı halinde, bu hakka istisnalar getirilmesi kabul edilmiştir.³²

Sanığın meramını anlatabilme hakkının gerçekleştirilebilmesi için ayrıca yargılama makamı önünde, hakkındaki isnatlara cevap verebilme imkanının ona tanınmış olması gerekir. Kovuşturma bakımından ise hakkında hüküm verecek merci önünde beyanda bulunma imkanı

Öte yandan ise, TCK'nın cezanın bireyselleştirilmesinde hakime geniş yetkiler vermesi de göz önünde bulundurulduğunda hakimin takdir yetkisini kullanabilmesi ve vereceği kararın sağlıklı olması açısından da sanığı görmesi önem arz etmektedir. **ÖZBEK**, s.791 vd.; **ŞAHİN**, CMK Gazi Şerhi, s.570

Yargıtay da bir kararında, sanığın duruşmada bulunmasının, savunma hakkının, duruşmanın yüze karşı olmasının ve cezanın kişiselleştirilmesi bakımından büyük önem arz ettiğini ve bu ilkelerin doğal sonucu olduğunu ifade etmiştir. (CGK. 15.3.2005; 9-20/27) **ÖZBEK**, s.792

³¹ **İNCEOĞLU**, s.249 vd.

³² **İNCEOĞLU**, s.249 vd.

nın sanığa tanınması zorunludur. En azından bir kere sanığın beyanı alınmaksızın, mahkum edilmesini istemeyen kanunkoyucu, CMK m.247/3'te sorgusu yapılmayan sanığın mahkum edilmesine yasak getirmiştir. Buna göre; *“Kaçak sanık hakkında kovuşturma yapılabilir. Ancak, daha önce sorgusu yapılmamış ise, mahkûmiyet kararı verilemez.”*

Söz konusu imkanın sanığa tanınması, silahların eşitliği ilkesi ve savunma hakkının da bir gereğidir. Nitekim yargılama makamı önünde sorgulanıp kendisine yöneltilen suçlamalara yanıt verme imkanına sahip olmayan sanığın, ne iddia makamı ile eşit silahlara sahip olduğu ne de kendi kendini savunma hakkı olduğu söylenebilecektir.³³ Ceza muhakemesi açısından bu hak, her şeyden evvel bir suç isnadı altında olan kimsenin hakim önünde sorgulanmasını ifade eder. Bunun dışında ayrıca fiili ve hukuki konularda görüş bildirme yetkisinin sanığa tanınmasını da içerir.³⁴ Bireyler bakımından arzettiği öneme binaen sorgu hakkının kutsal bir hak olduğunu iddia eden yazarlar da vardır.³⁵

Bu hak kapsamında, sanık iddialar karşısında yargılama makamı tarafından sorgulanma, suçsuzluğunu ortaya koyabilme, kendisine yapılan isnatlara ilişkin hukuki ve fiili konularda görüş bildirme imkanına sahip olur. Bu bağlamda sanığın duruşma sırasında konuşması ve konuşmasının etkinliğini kaybedecek şekilde kesilmemesi, orta-

---

³³ Yargılama bakımından sadece bir tarafın dinlenmesi, kimsenin dinlenmemesi, tek yönlü karar verilmesi demektir. Bu bağlamda hukuki dinlenilme hakkı, bireylere haksızlığa karşı koyabilme imkanı tanır ve yargılama sonucunda doğru karar verilmesini güvenceler. Hakan PEKCANITEZ-Oğuz ATALAY-Muhammet ÖZEKES, **Medeni Usul Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara 2006, s.238

³⁴ SCHROEDER, s.102

³⁵ Bu görüşün temel gerekçelerinden birisi ise gerek İslamiyet'te gerekse Hristiyanlıkta yer alan insanın cennetten çıkarılışına ilişkin açıklamalardır. Nitekim ilk insan Adem'in cennetten çıkarılışını anlatan gerek Kuran'da gerekse İncil'de metinler bulunmaktadır. Cennetten çıkarmadan önce Allah, Adem'e neden yasak meyveyi yediğini sormuş ve ona söz hakkı tanımıştır. Her iki dine göre de her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olan yaratıcının buna rağmen kuluna fiiline ilişkin söz hakkı tanınması sorgu hakkının kutsal bir hak olduğunu ortaya koymaktadır. Yaratıcının dengi olmayan bir varlık olan insana tanıdığı bu hak öylesine önemli bir hak ki, bunun eşitler arasında uygulanmaması kabul edilemez. ÖZEKES, s.19 vd. ayrıca aynı eserde medeni usul hukuku açısından hukuki dinlenilme hakkının gereklerine ilişkin ayrıntılı bilgiye ulaşılabilir.

ya konulan her delilden sonra görüşünü bildirmesi ve duruşma sonunda son sözü söyleme hakkının ona verilmesi sorgu hakkının birer gereğidir.³⁶

CMK'da duruşma bakımından, sorgu hakkının gereği olarak önemli güvenceler getirilmiştir. Sanığın duruşma sırasında sorgulanması (ve hatta sanık dinlenmeksizin istisnai durumlar dışında hüküm kurulamaması) düzenleme altına alınmıştır. Sorgunun sanık ve maddi gerçeğin bulunması bakımından arzettiği önem nedeniyle bu kuruma ilişkin düzenlemelerin de oldukça ayrıntılı olarak yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda sanığın sorgusundan önce yapılacak işlemler, hatırlatılacak haklar detaylı olarak düzenlenmiştir (CMK m. 147, m.191/3).³⁷ CMK m.216/3'te hükümden önce son sözün hazır bulunan sanığa verileceğine ilişkin düzenleme de sorgu hakkının önemli bir yansımasıdır.³⁸

Bu konu Zana / Türkiye davasında AİHM'de ele alınmıştır. Olayda Zana istinabe yoluyla sorgusunun yapıldığı Aydın Ağır Ceza Mahkemesinde Türkçe bilmesine rağmen Kürtçe olarak savunmasını

³⁶ Bu hak temelde duruşmaya ilişkin olmakla birlikte, soruşturma sırasında yargılama makamınca verilen kararlar bakımından, şüphelinin dinlenmesi ve görüşünü kararı verecek yargılama makamı önünde ifade edebilmesini de içerir. **SCHROEDER**, s.102

³⁷ CMK m.191/3'e göre; "Duruşmada, sırasıyla; a) Sanığın açık kimliği saptanır, kişisel ve ekonomik durumu hakkında kendisinden bilgi alınır, b) İddianame veya iddianame yerine geçen belge okunur, c) Sanığa, yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanunî hakkı olduğu ve 147 nci maddede belirtilen diğer hakları bildirilir, d) Sanık açıklamada bulunmaya hazır olduğunu bildirdiğinde, usulüne göre sorgusu yapılır.

³⁸ Duruşma sonunda son sözün sanığa verilmemesi savunma hakkının kısıtlanması sonucunu doğurur ve Yargıtay içtihatları ile ortaya konulduğu üzere CMK m.289/1/h bağlamında hukuka kesin aykırılık oluşturur. Bu bağlamda müdafii konuştuktan ve sanığa ekleyeceği bir şey olup olmadığı sorulduktan sonra savcı yeniden söz alacak olursa, savcının dinlenmesinden sonra tekrardan savunmaya söz hakkı verilmeli ve yine duruşma sanığın son sözü söylemesi ile bitirilmelidir. **KESKİN**, s.158, 201

Sanık adına müdafii savunmada bulunsa bile, ekleyecek başka bir husus olup olmadığı sanıktan sorulmalı ve en son söz mutlaka sanığa verilmelidir. Yani son söz mutlaka sanığa verilecek hakim onun etkisine başka hususlar katılmadan karar verecektir. Bu usul kuralı buyurucudur ve savunmanın kısıtlanamayacağı ilkesinin doğal sonucudur.(CGK, 8.4.1991, E.1991/4-83; K.1991/113) **YKD**. 1992/2, s.264

yapmak istemiştir. Mahkeme ısrarla bu tutumunu sürdüren sanığın savunma hakkından vazgeçtiğine karar vermiştir. AİHM ise, sanığın Kürtçe konuşmasının savunma hakkından vazgeçtiği, asıl yargılamayı yapan mahkeme önündeki duruşmalara katılmaktan feragat ettiği şeklinde yorumlanamayacağını kabul ederek, sanığın kendi kendini savunma (m.6/3/c) ve dolayısıyla adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine hükmetmiştir.³⁹ Bu bağlamda sanığın esas mahkemesi önünde sorgulanma hakkı söz konusudur. Kanun açıkça cevaz verdiği hallerde bile sanık istinabe yoluyla sorgusunun yapılmasına rıza göstermezse, esas mahkemesi önüne çıkma hakkı elinden alınamayacaktır (CMK m.196).

► **Deliller üzerine beyanda bulunma imkanına sahip olmalıdır (CMK m.215, m.216)**

Meramını anlatabilme hakkı bakımından, açıklamada bulunma unsurunun gerçekleşebilmesi için sanığa deliller üzerinde tartışma imkanının da tanınmış olması gerekir. Böylelikle sanık, yargılama makamı önünde, ortaya konan deliller üzerinden meramını daha etkin olarak anlatabilme fırsatına sahip olacaktır. Sanığın bu imkana sahip olması, çelişmeli muhakeme ve silahların eşitliği ilkelerinin de önemli bir sonucudur.

CMK'da, açıkça ifade edilmese de, yapılan düzenlemelerden anlaşıldığı kadarıyla çelişmeli muhakeme ilkesi duruşmaya hakim olan temel yöntem olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda duruşma sırasında da çelişmenin tam olarak sağlanabilmesi için savcı ve müdafie doğrudan soru sorma yetkisi verilmiş, bu şekilde tarafların birbirlerinin tanıklarının güvenilirliğini doğrudan test edebilmelerine imkan tanınmıştır. Ayrıca sanık ve katılan da hakim vasıtasıyla tanıklara soru yöneltebilmektedir (CMK m.201). Bunun dışında ortaya konulan her delilden sonra taraflara söz hakkı verilmesi güvence altına alınmış; bu şekilde ortaya konulan deliller hakkında tarafların karşılıklı olarak

³⁹ Zana / Türkiye; Başvuru no: 18954/91 Karar tarihi: 25.11.1997 Kararın Türkçe çevirisine <http://ihami.anadolu.edu.tr/> adresinden ulaşılabilir. Karen REID, **Adil Bir Yargılamanın Güvenceleri**, Çev. Bahar Öcal Düzgören, Scala Yayıncılık, İstanbul 2000, s.188

görüş beyan edebilmesi ve bu şekilde tam bir çelişmenin sağlanması amaçlanmıştır (CMK. m.215,216).

► **Müdafiden faydalanma hakkı ile yakından ilişkili olarak, kendini etkin şekilde ifade edemeyecekse ve dolayısıyla savunamayacaksa zorunlu olarak bir müdafinin yardımından faydalanma hakkına sahip olmalıdır (CMK m.150/2,3; AİHS m.6/3/c)**

Kişinin mahkeme önünde meramını etkili bir şekilde anlatabilmesi için bazen bir müdafinin yardımından faydalanması zorunlu olabilir. Bu tür hallerde onun iradesine bakılmaksızın şüpheli veya sanığın bir müdafinin hukuki yardımından faydalanmasının zorunlu tutulması gerekir. Kural olarak müdafiden faydalanıp faydalanmamak sanığın iradesine bağlıdır. Ancak bazı durumlarda kanunkoyucu, sanığın içinde bulunduğu belli koşulları dikkate alarak, onun bir müdafinin yardımından faydalanmasını zorunlu kılmış olabilir. Bu tür durumlarda, sanığın, ancak bir müdafinin yardımıyla gerektiği şekilde savunmasını yapabileceği kabul edilmektedir. Böylelikle etkin bir savunma ve iddianın çelişmesi sağlanacak ve sonuçta maddi gerçek mümkün olan en doğru haliyle ortaya konulacaktır. Nitekim cezai uyuşmazlıklar sonucunda, suçluların cezalandırılmasında olduğu kadar, masumların serbest kalmasında ve suçluların hak ettiklerinden fazla ceza ile cezalandırılmamasında da topluma ait önemli bir menfaat söz konusudur.⁴⁰ Müdafî kamu adına görev yaparak, topluma ait bu menfaati korumaya hizmet etmektedir.⁴¹

Bir insan ne kadar iyi hukuk bilgisine sahip olursa olsun, ne kadar özgüveni ve iyi hitabet yeteneği bulunursa bulunsun, kendisi hakkında gerçekleştirilecek bir ceza muhakemesinde, muhakemenin merkezinde olan süje olarak psikolojik baskı altında olacak ve bu nedenle çoğu kez kendisini gerektiği gibi savunamayacaktır.⁴² Nitekim sanık, bir taraftan ceza iddiasıyla birlikte toplum düzenini ihlal eden ve anti sosyal davranışta bulunan kişi olarak itham edilmenin manevi ağırlı-

⁴⁰ Filiz TEPECİK-Hakan KARAKEHYA, "Sanığa Atanmış Müdafini Seçme Hakkı Tanınması Üzerine Düşünceler", *Güncel Hukuk*, Mart 2007, s.44

⁴¹ KUNTER-YENİSEY-NUHOĞLU, s.219

⁴² Werner BEULKE, *Strafprozessrecht*, C.F. Müller, Heidelberg 2005, s.89

ıyla yüzleşmekte, diğer taraftan da muhakeme sonunda cezai sonuçlarla karşı karşıya kalma tehlikesini sürekli olarak aklının bir köşesinde bulundurmaktadır. Bu nedenle kendisi defalarca ceza avukatlığı yapmış bir kimsenin bile, kendisiyle ilgili ağır cezai uyuşmazlıklarda, muhakkak bir müdafinin yardımından faydalanması gerekir.

Anlatılanlar ışığında zorunlu müdafiliğe ilişkin bir tanım vermek gerekirse; zorunlu müdafilik, *iradesinin bir önemi olmaksızın*, adaletin selameti açısından zorunlu olan hallerde, sanığın bir müdafinin yardımından faydalandırılmasını ifade etmektedir.⁴³ Zorunlu müdafiliğin kabul edildiği hallerde, kanunkoyucu, sanığın bir müdafinin yardımı olmaksızın etkin şekilde savunma yapmasının mümkün olmayacağını önceden kabul etmiştir. Nitekim ceza muhakemesi, kamusal menfaatin söz konusu olduğu ve bu itibarla etkin bir savunmanın garanti altına alınmasının zorunlu olduğu bir yargılama hukuku dalıdır.⁴⁴

Zorunlu müdafilik ile atanmış müdafilik birbirinden farklı kavramlardır. Zorunlu müdafilik sanık veya şüphelinin muhakkak bir müdafinin yardımından faydalanmasının gerekliliğini ifade ederken; atanmış müdafilik, müdafinin ücreti devlet tarafından ödenmek üzere sanığa devlet tarafından atanmasını ifade eder. Dolayısıyla zorunlu müdafiliğin söz konusu olduğu hallerde sanık veya şüpheli, devletin atayacağı müdafie ihtiyacı olmaksızın kendi müdafisini seçebileceği gibi; ihtiyari müdafiliğin söz konusu olduğu hallerde de maddi gücünün yerinde olmadığını beyan eden sanığa devlet tarafından bir müdafinin atanabilir.

Bu bağlamda iki tür zorunlu müdafilik bulunmaktadır: *Seçilmiş zorunlu müdafilik ve atanmış zorunlu müdafilik*. Sanığın zorunlu müdafiden faydalanmasının söz konusu olduğu hallerde de, sanık, kendi seçeceği

⁴³ Zorunlu müdafinin öngörüldüğü hallerde de, bazen ücreti devlet tarafından ödense bile sanığın her hangi bir müdafinin tayinini reddettiği görülmektedir. Örneğin Eski Yugoslavya için kurulmuş olan Uluslararası Ceza Mahkemesi'ndeki yargılamasında Miloseviç, sanığın kendi kendini savunma hakkını vurgulamak suretiyle kendisine zorla bir müdafinin tayin edilmesini reddetmiştir. **AMBOS**, s.37

⁴⁴ Klaus VOLK, **Grundkurs StPO**, C.H. Beck Verlag, München 2005, s.105; Zorunlu müdafiliği söz konusu olduğu hallerde, sanık istemese de kendisine bir müdafinin atanmaktadır. Nitekim bu durumda adaletin selameti bağlamında ortaya çıkan kamusal menfaat sanığa ait bireysel menfaatten ağır basmaktadır. **LADEWIG**, s.96

bir müdafiiin yardımından faydalanabilir. Bu durumda seçilmiş zorunlu müdafilik söz konusu olur ve müdafilik ücreti sanık tarafından ödenir. Şüpheli veya sanığın bir müdafiiin hukuki yardımından faydalanmasının zorunlu olduğu hallerde, sanık veya şüphelinin müdafiiini kendisinin seçmiş olması, seçilen müdafiiin statüsünü isteğe bağlı müdafie dönüştürmez. Bir başka deyişle sanık veya şüphelinin seçmiş olduğu ve ücretini kendisinin ödediği müdafie de zorunlu müdafidir. Bu bağlamda seçilmiş zorunlu müdafie de, zorunlu müdafiiin tabi olduğu kurallar çerçevesinde görevini yerine getirir. Örneğin, seçilmiş zorunlu müdafiiin duruşmaya gelmediği hallerde de, sanığın iradesine bakılmaksızın, sanığa ya yeni bir müdafie atanır ya da duruşma ertelenir.⁴⁵

Şüpheli veya sanığın bir müdafie yardımından faydalanmasının zorunlu olduğu hallerde, eğer kendisinin seçmiş olduğu bir müdafii yoksa; şüpheli veya sanığa bir müdafie atanır ve bu zorunlu müdafiiin ücreti devlet tarafından ödenir. Bu durumda ise *atanmış zorunlu müdafilik* söz konusu olur.

Bu itibarla sanığın bir müdafiiin yardımından faydalanmasının zorunlu olduğu hallerde, kendisi bir müdafie seçmemişse, sanığa ücreti devlet tarafından karşılanacak bir müdafie atanır. Sanığın zaten seçmiş olduğu bir müdafii varsa; kanunkoyucunun zorunlu gördüğü hukuki yardımı, şüpheli veya sanığa, seçmiş olduğu bu müdafie zaten yapacağından, ona ayrıca bir müdafie atanması gerekli görülmemiştir. Bu durum 150. maddenin 2. fıkrasında “...ve bir müdafii de bulunmazsa...” denilmek suretiyle vurgulanmıştır.⁴⁶

⁴⁵ Yargıtay da, 15-18 yaş grubunda bulunan sanıklar bakımından zorunlu müdafie atanmasını hukuk sistemimize sokan ve 01.12.1992 tarihinde yürürlüğe giren 3842 sayılı yasanın kabulünden sonra verdiği bir kararla, seçilmiş zorunlu müdafiiin de yükümlülükleri bakımından, atanmış zorunlu müdafiiin bağlı olduğu kurallara tabi olduğunu kabul etmiştir: “CYUY.nın kuralları arasında kıyas geçerlidir. Bu nedenledir ki; yasanın 138. maddesine göre Barodan görevlendirilen müdafii yönünden mahkeme Başkanına tevdi edilen denetim görevinin, veli ya da vasi tarafından sanığa tutulan müdafii de kapsayacağı “kıyas” yoluyla kabul edilmeli ve 141. madde bunlar hakkında da uygulanmalıdır.” (1. CD. 16.03.1995-415/676); Nur CENTEL-Hamide ZAFER. **Ceza Muhakemesi Hukuku Pratik Çalışma Kitabı**, Beta Yayınevi, İstanbul 2003, s.26

⁴⁶ Eğer bir müdafiiin yardımından faydalanması zorunlu olan şüpheli veya sanık, başlangıçta kendisine bir müdafie seçmemişse ve muhakemenin ilerleyen evrele-

2004 tarihli ve 5271 s. CMK, CMUK'a nazaran zorunlu müdafilik gerektiren hallerin kapsamını daha geniş tutmuştur.⁴⁷ Zorunlu müdafilik hallerinin genel çerçevesi CMK'nın 150. maddesinde hükme bağlanmıştır. Buna göre; *şüpheli veya sanık on sekiz yaşını doldurmamış ya da sağır veya dilsiz veya kendisini savunamayacak derecede malul olur ve bir müdafii de bulunmazsa istemi aranmaksızın bir müdafii görevlendirilir* (CMK m.150/2). *Alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı yapılan soruşturma ve kovuşturmada*⁴⁸ da *şüpheli veya sanığın müdafii bulunmazsa, istemi aranmaksızın kendisine bir müdafii tayin edilir* (CMK. m.150/3). Ayrıca *sanık veya şüpheli hakkında tutuklama talep edilmesi* (CMK. m.101/3), *sanık veya şüphelinin kusur yeteneğinin araştırılması için gözlem altına alınmasına karar verilecek olması* (CMK. m.74/2), *kaçak sanık hakkında duruşma yapılması* (CMK. m.247/4), *duruşma disiplinini bozan sanığın yokluğunda oturumlara devam edilmesi* (CMK. m.204) hallerinde de, *şüpheli veya sanığın müdafii yoksa kendisine muhakkak bir müdafii atanır.*

---

rinde kendisine bir müdafii seçerse; bu durumda başlangıçta devletçe atanan müdafii görevi sona erer (CMK. m.156/3). **ŞAHİN**, CMK Gazi Şerhi, s.496

⁴⁷ Zorunlu müdafilik CMUK'un 138. maddesinde *"yakalanan kişi veya sanık, on sekiz yaşını bitirmemiş yahut sağır veya dilsiz veya kendisini savunamayacak derecede malul olur ve bir müdafii de bulunmazsa talebi aranmaksızın kendisine bir müdafii tayin edilir."* denilmek suretiyle düzenlenmişti.

Alman Ceza Muhakemesi Kanunu StPO'da ise zorunlu müdafiliğin gerekli olduğu haller şu şekilde düzenlenmiştir (StPO m.140/1): Davaya ilk derece mahkemesi olarak eyalet mahkemesi (Landgericht) veya yüksek eyalet mahkemesi (Oberlandesgericht) bakıyorsa, isnat altındaki kimseye (Beschuldigter) isnat edilen suç cürümse, yargılama bir mesleğin yasaklanması sonucunu doğurabilecekse, isnat altındaki kişi hakim kararı veya onayına dayalı olarak 3 aydır bir kurumda bulundurulmaktaysa ve duruşmanın başlamasından en az iki hafta önce serbest bırakılmayacaksa, isnat altındaki kimse psikişik durumu bakımından gözlem altına alınacaksa, koruma muhakemesi (Sicherungsverfahren) yapılacaksa, isnat altındaki kimsenin müdafii muhakemeye katılmaktan yasaklanmışsa kendisine muhakkak bir müdafii tayin edilmelidir. **StPO-STRAFPROZESSORDNUNG**, Beck Verlag, mit einer Einführung von Claus Roxin, München 2005, 39. Bası, s.65

⁴⁸ 5560 sayılı kanunla değiştirilmeden önce bu hüküm, üst sınırı en az beş yıl hapis cezasını gerektiren suçlar yönünden zorunlu müdafiliği kabul etmekteydi. Bu dönemde söz konusu düzenlemeyle birlikte, zorunlu müdafiliğin istisna olmaktan çıkıp kural haline geldiği ileri sürülmekteydi. Bu konuda bkz. Bahri ÖZTÜRK-Mustafa Ruhan ERDEM, **Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2006, s.315

Zorunlu müdafiliğin söz konusu olduğu hallede duruşma sırasında, sanığın muhakkak bir müdafiiin yardımından faydalandırılması gereklidir (CMK. m.151/1).⁴⁹ Kanunun açık hükmü karşısında, zorunlu müdafii, duruşma devam ettiği sürece tüm oturumlara katılmalıdır. Müdafiiin duruşmaya gelmediği veya duruşmadan ayrıldığı yahut görevini ifadan kaçındığı görülürse; ya sanığa hemen yeni bir müdafii atanacak ya da daha yerinde olarak celse ertelenecektir. Aksi takdirde duruşmaya katılması zorunlu bir süjenin katılmaması nedeniyle mutlak bozma sebebi ortaya çıkacaktır (CMK. m.289/1/e).⁵⁰

Genel kural olarak sanık müdafiiini azletme yetkisine sahiptir. Bu kural ihtiyari atanmış müdafiliğin söz konusu olduğu hallerde de

⁴⁹ Duruşma bakımından kural bu şekilde olmakla birlikte, soruşturma evresi bakımından şüphelinin bir müdafiiin yardımından faydalanmasının zorunlu olduğu hallerde, kural olarak şüphelinin bulunmasının gerekli olduğu her muhakeme işleminde müdafiiinin de hazır bulunması gereklidir. Dolayısıyla her hangi bir nedenle söz konusu muhakeme işlemlerine zorunlu müdafii gelmezse, bu durumda, şüpheli veya sanığın iradesine önem verilmeksizin ya yeni bir müdafii atanır ya da muhakeme işleminin yapılması ertelenir. Bu durum sanığın yanında müdafiiin bulunmasında adaletin selameti açısından bir zorunluluk olmasının doğal bir sonucudur. Bu itibarla zorunlu müdafiliğin söz konusu olduğu hallerde, şüphelinin ifadesi alınırken veya şüpheli sulh ceza hakimi tarafından sorgulanırken yanında muhakkak bir müdafii bulunurmalıdır. Müdafii bulunmaksızın bu işlemlerin yapılması durumunda, hem adil yargılanma hakkı ihlal edilmiş olacak, hem hukuka aykırı davranılması nedeniyle elde edilmiş olan ifadeler hiçbir şekilde delil olarak kullanılamayacaktır.

Nitekim ülkemiz hukuk sisteminde hukuka aykırı yollara elde edilen delillerin değerlendirilmesine ilişkin olarak mutlak değerlendirme yasağı kabul edilmiştir. Bu itibarla hukuka aykırı yollarla elde edilen delil, kamusal-bireysel menfaat oranı aranmaksızın, hukuka aykırı kabul edilip değerlendirilmeyecektir. Hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesi yasağı için bkz. **ÖZBEK**, s.848 vd.

Uygulamada hala, kolluk ifade alma dahil her türlü soruşturma işlemini yaptıktan sonra müdafii ifade tutanağını imzalamaya davet edebilmekte, müdafiiin tutanağı imzalaması da hukuka aykırı olarak ede edilmiş bir beyanı görünüşte hukuka uygun hale getirebilmektedir. Soruşturma evresinin efendisi savcı, bu tür uygulamaların önüne geçmek adına gerekli tedbirleri almalıdır. **ÖZTÜRK-ERDEM**, s.315

⁵⁰ **KESKİN**, s.134; Alman hukukunda da bizdekine paralel olarak zorunlu müdafiiin duruşmada yer almaması mutlak temyiz nedeni olarak kabul edilmektedir (StPO m.338/5). Hans-Heiner KUHNE, **Strafprozessrecht**, C.F. Müller Verlag, Heidelberg 1999, s.80

geçerlidir. Ancak zorunlu müdafiliğin söz konusu olduğu hallerde, sanık, kendisine atanan müdafii azletme yetkisine sahip değildir.⁵¹ Eğer atanan zorunlu müdafii, savunma bakımından müdafiliğin gereklerini yerine getirmezse, sanık kendisine atanan müdafii görevini gereği gibi yapmadığını ileri sürebilir. Bu durumda mahkeme başkanı bunu dikkate almalı ve baroya bildirmelidir.⁵²

► **Gerekliyse beyanda bulunurken tercüman yardımından faydalanmalıdır (CMK m.202).**

Tıpkı dosyaları incelerken ve muhakemeye ilişkin diğer işlemler hakkında bilgi sahibi olurken tercümandan faydalanma imkanının şüpheli veya sanığa tanındığı gibi, yargılama makamı önünde beyanda bulunurken de gerekli koşullar varsa, sanığa tercümandan faydalanma imkanı tanınmalıdır (CMK m.202).

5. AÇIKLAMALARININ DİKKATE ALINMASINI İSTEME

Meramını anlatabilme hakkının son gereği ise sanığın açıklamalarının dikkate alınmasını istemesine ilişkindir. Bu gereklilik kapsamında; mahkeme sanığın beyanlarını dikkatle dinlemeli, karar verirken beyanların neden dikkate alındığını ve alınmadığını belirterek, gerekçeli açıklamalar yapmalıdır. Aşağıda bu gereklilikler ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

► **Hakim sanığın beyanlarını dikkatle dinlemelidir.**

Meramını anlatabilme hakkının gerçekleştirilebilmesi bakımından önemli bir koşul da yargılama makamını işgal edenlerin sanığın beyanlarını dikkatlice dinlemeleridir. Eğer hakim sanığın beyanları sırasında, onu dinlemediği izlenimini verirse, gerek sanık gerekse duruşma salonunda bulunanlar, sanığın nafile konuştuğu inancına sahip olacaklardır. Bunun dışında yargılama makamını işgal eden ha-

⁵¹ Aynı zamanda şüpheli veya sanık, kanuni temsilcisinin seçtiği müdafii de, kanuni temsilcisinin bu sıfatı devam ettiği sürece azledemez. **TOROSLU-FEYZİOĞLU**, s.140

⁵² Kanunun zorunlu müdafii görevini gerektiği şekilde yapıp yapmadığını denetleme yetkisini mahkemeye verdiği konusunda gerekli açıklamalar için bkz. **ÖZTÜRK-ERDEM**, s.316

kimin veya hakimlerden birinin o gün işitme ile ilgili bir rahatsızlık yaşıyor olması da meramını anlatabilme ilkesini zedeleyebilecek durumlardandır.

Bu bağlamda, uygulamada bazen rastlandığı üzere duruşma sırasında hakimin uyuması ya da başka işlerle meşgul olması sanığın beyanlarının dinlenmediği hususundaki önemli göstergelerdir. Bu tür hallerde hem sanığın meramını anlatabilme hakkı ihlal edilmiş olur hem de sanık devlet karşısında değerinin olmadığı hissine kapılır.⁵³

► **Kararların gerekçeli olarak verilmeli ve sanık beyanlarının dikkate alınmasının veya alınmamasının nedenleri gerekçede açıklanmalıdır. (Any. m141; CMK m.34, m.232).**

Meramını anlatabilme hakkının bir diğer önemli gereği de mahkeme kararlarının gerekçeli olmasıdır. Sanık meramını anlattıktan sonra, bu hususlar hiç dikkate alınmamış ve hüküm verilirken değerlendirmeye tabi tutulmamışsa, sanığa meramını anlatma imkanının sağlanmasının bir önemi kalmamaktadır. Sanığın beyanlarının mahkeme tarafından dikkate alındığının en önemli göstergesi ise gerekçedir. Taraf beyanları ve diğer deliller değerlendirilerek ayrıntılı bir gerekçeyle karar verilmesi, açıklamaların dikkate alındığının göstergesidir (Any. m141; CMK m.34, m.232).⁵⁴ Ancak uygulamamızda gerek hükümlerin gerekse de ara kararların verilmesi bakımından ciddi bir gerekçe zaafiyeti olduğu görülmektedir.

⁵³ İnsan toplumda dikkate alınıp saygı görmek ister ve ancak bu gerçekleştikçe kendisini değerli hisseder. Bu açıdan bakıldığında insanlık tarihini, insanın birey olarak veya topluluk olarak yeryüzünde kimliğini diğerlerine karşı ispat ve kabul ettirme çabasının oluşturduğu söylenebilir. Shakespeare'nin "olmak ya da olmak... işte bütün mesele bu" sözü de bunu en iyi vurgulayan edebi söz olsa gerektir. ÖZEKES, s.20;

⁵⁴ İnsanlar ancak bir başkası tarafından dinlenirlerken kendilerini bulur ve kim olduklarını anlarlar. Aynı şekilde –adliye ve karakol da dahil olmak üzere- devlete ait kurumlarda vatandaşa adil ve süratli şekilde hizmet ediliyorsa, saygı gösteriliyor ve insan olmanın gerektirdiği şekilde davranılıyorsa, birey kendini o toplumda değerli hissedecektir. Devlet kurumlarında yaşanan yüzlerce, binlerce etkileşim sonucunda vatandaş, devletin kendine değer verip vermediğine ilişkin bir kanaate ulaşacaktır. Doğan CÜCELOĞLU, **Keşkesiz Bir Yaşam İçin İletişim**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2002, s. 137; 112

SONUÇ

Sanığın meramını anlatabilme hakkı, en yalın haliyle, sanığın yargılama makamı önünde kendini ifade edebilmesini güvenceye bağlamaktadır. Dolayısıyla bu hakkın sanığa tanınması, muhakemede onun adalet duygularının tatminine de imkan tanır. Nitekim kendilerini gerektiği gibi ifade edememiş ya da söyledikleri dikkate alınmamış bireylerin, gerçekleştirilen muhakemeden tatminkar bir şekilde ayrılması zordur.

Meramını anlatabilme hakkı, adil yargılanma hakkının bir gereği ve bu hak kapsamında yer alan alt haklardan bir tanesidir. Dolayısıyla uluslararası alanda adil yargılanma hakkını güvence altına alan tüm uluslararası belgeler ve anlaşmalar, aynı zamanda meramını anlatabilme hakkını da teminat altına almaktadır. Bu bağlamda uluslararası anlaşma niteliğini haiz olmamakla birlikte önemli bir belge olan, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 10. maddesi, Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 14. maddesi, Avrupa İnsan hakları Sözleşmesinin 6. maddesi meramını anlatabilme hakkının uluslararası alandaki temel dayanaklarıdır. Hukukumuzda ise Anayasanın 2. maddesindeki hukuk devleti ilkesi meramını anlatabilme hakkının önemli ulusal dayanaklarından biridir. Nitekim ceza muhakemesi bağlamında isnat altında bulunan bireyin, uyuşmazlık konusu olaya ilişkin görüşlerini özgürce beyan edebilmesi, hukuk devleti ilkesinin gereklerindedir. Bunun dışında adil yargılanma hakkını güvenceye bağlayan Anayasanın 36. maddesi de meramını anlatabilme hakkının bir diğer anayasal dayanağıdır.

Meramını anlatabilme hakkının “bilgilendirilme,” “açıklamada bulunabilme” ve “açıklamalarının dikkate alınmasını isteme” olmak üzere, üç temel unsuru bulunmaktadır. Bilgilendirilme kapsamında; sanığın isnattan haberdar edilmesi, soruşturma ve dava dosyasını görme imkanına sahip olması, Türkçeyi etkin olarak kullanamıyorsa bilgilere ulaşırken tercüman yardımından faydalanabilmesi, delillerin içeriğini, karşı tarafın bunlara ilişkin görüşlerini ve muhakemede verilen kararları öğrenebilmesi ve son olarak sürpriz bir kararla karşılaşmaması gereklidir. Açıklamada bulunabilme kapsamında ise; duruşmaya katılma ve esas mahkemesi önünde sorgulanma imkanına

sahip olmalı, deliller üzerindeki tartışmalara katılıp beyanda bulunabilmeli, kendini etkin şekilde ifade edemeyecekse ve dolayısıyla savunamayacaksa zorunlu olarak bir müdafinin yardımından faydalandırılmalı, gerekliyse beyanda bulunurken tercüman hizmeti de kendisine sağlanmalıdır. Son olarak açıklamalarının dikkate alınmasını isteme hakkı kapsamında; mahkeme sanığın beyanlarını dikkatle dinlemeli, karar verirken beyanların neden dikkate alındığını ve alınmadığını belirterek, gerekçeli karar vermelidir.

KAYNAKÇA

AMBOS, Kai. "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Yargılama Hakları-Silahların Eşitliği, Çelişmeli Önsoruşturma ve AİHS m.6-", **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku**, Çev. Yener Ünver, Seçkin Yayınevi, Ankara 2004

BEULKE, Werner. **Strafprozessrecht**, C.F. Müller, Heidelberg 2005

CENTEL, Nur-Hamide ZAFER, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul 2012

CENTEL, Nur-Hamide ZAFER. **Ceza Muhakemesi Hukuku Pratik Çalışma Kitabı**, Beta Yayınevi, İstanbul 2003

CÜCELOĞLU, Doğan. **Keşkesiz Bir Yaşam İçin İletişim**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2002

ESSER, Robert. **Auf dem Weg zu einem europäischen Strafverfahrenrecht**, De Gruyter Rechtswissenschaften Verlags, Berlin 2002

FEYZİOĞLU, Metin. "5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Hakkında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler," **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S. 62, Ocak/Şubat 2006

GÜNAY, Erhan. **Ceza Davalarında Ek Savunma ve Savunma Hakkının Kısıtlanması**, Seçkin Yayınevi, Ankara 1999

İNCEOĞLU, Sibel. **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı**, Beta Yayınevi, İstanbul 2002

KESKİN, Serap. **Temyiz Nedeni Olarak Hukuka Aykırılık**, Alfa Yayınları, İstanbul 1997

KUHNE, Hans-Heiner. **Strafprozessrecht**, C.F. Müller Verlag, Heidelberg 1999

KUNTER, Nurullah-Feridun YENİSEY-Ayşe NUHOĞLU, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 14. Bası, Arıkan Yayınevi, İstanbul 2006

LADEWIG, Hans-Meyer. "Adil Yargılanma Hakkı-II", **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku**, Çev. Hakan Hakeri, Seçkin Yayınevi, Ankara 2004

ÖZBEK, Veli Özer. **CMK İzmir Şerhi-Yeni Ceza Muhakemesi Kanununun Anlamı**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2005

ÖZEKES, Muhammet. **Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı**, Yetkin Yayınları, Ankara 2003

ÖZTÜRK, Bahri-Mustafa Ruhan ERDEM, **Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2006

PEKCANITEZ, Hakan-Oğuz ATALAY-Muhammet ÖZEKES, **Medeni Usul Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara 2006

REİD, Karen. **Adil Bir Yargılamanın Güvenceleri**, Çev. Bahar Öcal Düzgören, Scala Yayıncılık, İstanbul 2000

SCHROEDER, Friedrich-Christian. "Ceza Muhakemesinde Fair Trial İlkesi", **Ceza Muhakemesi Hukukunda Fair Trial**, İstanbul Barosu Yayını, İstanbul 1999

ŞAHİN, Cumhur. "Sanığın Dosyasını Hazırlamak İçin Gerekli Zamana ve Kolaylıklara Sahip Olma Hakkı", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2004/1-2

ŞAHİN, Cumhur. **Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi**, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2005

TEPECİK, Filiz-Hakan KARAKEHYA, "Sanığa Atanmış Müdafisini Seçme Hakkı Tanınması Üzerine Düşünceler", **Güncel Hukuk**, Mart 2007

TOROSLU, Nevzat-Metin FEYZİOĞLU, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Savaş Yayınevi, Ankara 2015

VOLK, Klaus. **Grundkurs StPO**, C.H. Beck Verlag, München 2005

